

Asia: VN/33230/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen sekä perusopetusasetuksen muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Opetushallitus kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen sekä perusopetusasetuksen muuttamisesta.

Opetushallituksen näkemyksen mukaan perustaitoja ja -valmiuksia voidaan parantaa määrittelemällä ne laajasti monilukutaidoksi sekä lisäämällä kielitietoisia käytänteitä osana varhaiskasvatuksen ja kielitietoista opetusta osana koulun toimintakulttuuria ja kaikkien oppiaineiden opetusta. Monilukutaito merkitsee taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, eri ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten välineiden avulla. Monilukutaito tukee kriittisen ajattelun ja oppimisen taitojen kehittymistä. Kielitietoisuudessa ja kielitietoisessa opetuksessa keskeistä on kielen merkityksen ymmärtäminen ja avaaminen vuorovaikutuksessa, opetuksessa ja arvioinnissa.

Opetushallitus suhtautuu tuntilisäyksiin ja ehdotuksiin myönteisesti, ja vastaa lausuntopyyntönsä oleviin kysymyksiin seuraavasti.

Kuinka hyvin tuntilisäykset esitetyssä muodossa vastaavat luku-, kirjoitus- ja laskutaidon tarpeeseen?

Perusopetuksen alkuvaiheen tuntien lisääminen vastaa hyvin todettuun tarpeeseen vahvistaa luku-, kirjoitus- ja laskutaitojen kehittymistä. Oppimistulosten heikentymiskehitykseen on tarpeellista puuttua jo perusopetuksen alussa tukemalla oppimisen perustaitoja. Lisäaika mahdollistaa sekä äidinkielen ja kirjallisuuden että matematiikan tunneilla syvällisemmän oppimisen, opetuksen eriyttämisen ja opetusmenetelmien monipuolistamisen. Matematiikan oppiminen edellyttää myös

vahvaa opetuskielen taitoa, joten äidinkielen ja kirjallisuuden sekä matematiikan taidot ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa.

Oppimistulosten heikentymisestä kertovat esimerkiksi 9-luokkalaisten PISA 22-tutkimus että 4.-luokkalaisten lukutaito-osaamista kartoittava PIRLS-tutkimus (2023). PISA-tutkimuksessa heikoiksi matematiikan ja lukutaidon osaajiksi kutsutaan oppilaita, jotka eivät saavuta tutkimuksessa määriteltyä osaamisen tasoa 2. Tasoa 2 pidetään vähimmäistasona, jonka saavuttaneet oppilaat kykenevät toimimaan yhteiskunnan täysipainoisina jäseninä ja heillä on kyky esimerkiksi käyttää matematiikkaa yksinkertaisissa tosielämän tilanteissa. PISA 22 -selvityksen mukaan suomalaisista perusopetuksen päättövaiheessa olevista oppilaista tason 2 alle jäi matematiikassa 24,9 % ja lukutaidossa 21,4 % oppilaista.

Erilaisten tekstien ymmärtäminen ja tuottaminen ovat koulussa keskiössä. Asioita opitaan lukemalla ja osaamista osoitetaan kirjoittamalla. Näin ollen luku- ja kirjoitustaidon puutteet vaikuttavat lähes kaikkien oppiaineiden tuloksiin. Karvi nostaa selvityksessään kirjoitustaitojen puutteen ohella esille myös motivaation ja viitseliäisyyden ja niiden puutteen merkityksen osaamisen osoittamisessa. Karvin mukaan 9. luokan päättyessä jopa 67 % tyttöjen ja poikien osaamiserosta äidinkielessä voidaan selittää oppilaiden asenteilla opiskeluun ja oppiaineeseen, lukemisharrastuksella, kotitehtävien tekemisellä, mediankäytöllä sekä viitseliäisyydellä panostaa tehtävien tekemiseen.

Myös matematiikassa on nähtävissä osaamisen ja asenteiden yhteys. PISA 22:n tulosten mukaan suoritusluottamuksella oli vahva yhteys oppilaiden matematiikan osaamiseen. Osaamisen erot matematiikassa oppilaiden välillä voivat olla jo varsin suuria esiopetusvuoden ja kahden perusopetusvuoden jälkeen. Matematiikan osaamisen pitkittäistutkimuksessa havaittiin, että yhdeksännen vuosiluokan parhaat osaajat menestyivät matematiikassa vaihtelevasti alakoulun aikana. Noin 40 prosenttia yhdeksännen luokan parhaista osaajista kuului parhaaseen kymmenykseen jo kolmannella luokalla ja noin 65 prosenttia parhaaseen kymmenykseen kuudennella luokalla. Tulosten mukaan oppilaan aikaisempi osaaminen, myönteinen minäkäsitys ja vanhempien suorittama ylioppilastutkimus selittivät parhaiten kehittymistä matematiikan parhaaksi osaajaksi. Erityisesti tutkimuksessa ilmeni, että opetukseen liittyvät ratkaisut olivat merkityksellisiä myönteisten asenteiden vahvistamisessa.

Myös vuosiluokilla 1–2 luodaan vahvaa perustaa matemaattisten käsitteiden oppimiselle ja laskutaidolle tarjoamalla erilaisia matemaattisia kokemuksia. Kodit pystyvät tukemaan näiden taitojen kehittymistä hyvin vaihtelevasti. Koulu pystyy tarjoamaan kaikille oppilaille matemaattisesti rikkaan oppimisympäristön, joka lisäksi muovaa positiivista asennetta matematiikan opiskelua kohtaan.

Lukemiseen, kirjoittamiseen ja matematiikkaan kohdistuvien lisätuntien toteuttamisen yhteydessä on syytä pohtia, mitä ovat ne sisällölliset ja menetelmälliset keinot, joilla oppilaiden koulutususkoa,

sinnikkyyttä, kykyä pitkäjänteiseen työskentelyyn ja motivaatiota oppimista ja osaamista kohtaan lisätään.

Oppilaiden oppimisvalmiuksia koskevista tutkimuksista tiedetään, että oppilaiden lähtötaso perusopetuksen alussa vaihtelee suuresti. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen tavoitteena on edistää oppilaiden taitojen kehittymistä yksilöllisten edellytysten pohjalta. Lisätuntien kohdentamisessa onkin tarpeen huomioida oppilaiden taitotasojen vaihtelu. Perustaitojen vahvistamisen tulee kohdistua niihin oppilaisiin, joilla perustaidoissa ja niiden oppimisedellytyksissä on suurimpia haasteita. Toisaalta myös hyvin suoriutuvien oppilaiden motivaatiota ja kehittymistä on syytä tukea.

Karvin pitkittäisarvioinnin (Matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaaminen kolmannen luokan alussa, 2021) mukaan oppilaat aloittavat kolmannen luokan opinnot hyvin vaihtelevin matematiikan ja äidinkielen taidoin. Oppilaiden osaaminen oli yhtä hyvää suomen- ja ruotsinkielisissä kouluissa. Vaikka yksilöiden väliset osaamiserot olivat suuria alkuopetuksen jälkeen, sukupuolten väliset erot olivat pieniä. Sukupuolten eroja havaitaan voimakkaasti myöhemmin, joten alkuvaiheessa olisi hyvä varmistaa kaikkien osaamista tasapuolisesti.

Sen sijaan suomea tai ruotsia toisena kielenä opiskelevien oppilaiden (S2) osaamistaso oli selvästi matalampi kuin muiden. Nykyisellään muistio ei huomioi äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen eri oppimääriä: suomen kieli ja kirjallisuus, ruotsin kieli ja kirjallisuus, suomi toisena kielenä ja kirjallisuus, ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus, saamen kieli ja kirjallisuus, viittomakieli ja kirjallisuus, romanikieli ja kirjallisuus. Lopullisessa esityksessä tulisikin tarkentaa, että tuntimäärän lisäys kohdistuu kaikkiin äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen oppimääriin, jotta kielellinen yhdenvertaisuus toteutuisi ja myös muiden kuin yksikielisten suomen- tai ruotsinkielisten oppilaiden luku- ja kirjoitustaito sekä matematiikan taito kehittyisivät.

Opetussuunnitelman perusteet on velvoittavana noudatettava normi ja sen vuoksi vain valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa määritellyt tavoitteet ohjaavat opetuksen yhdenmukaista valtakunnallista toimeenpanoa. Mikäli opetussuunnitelman perusteita ei muuteta, Opetushallituksen mahdollisuus vaikuttaa lisätuntien sisältöihin tapahtuu ohjauksen ja neuvonnan kautta. Tämä ei ole opetuksen järjestäjille velvoittavaa. Opetushallituksen näkemyksen mukaan sekä äidinkielen ja kirjallisuuden että matematiikan oppiaineiden vuosiluokkien opetussuunnitelman perusteiden vuosiluokkakokonaisuuksien 1–2 ja 3–6 kuvauksia on syytä täsmentää kuvaamalla, mitä tavoitteita opetuksen määrän lisäämisellä erityisesti tuetaan, mikäli halutaan lisätuntien kohdentuvan yhtäläisesti ja tasalaatuisesti samoihin tavoitteisiin koko maassa. Tämän lisäksi tulee harkita, millä muilla tavoilla ja mahdollisesti muissa oppiaineissa tuetaan samaa tavoitetta.

Hallitusohjelman mukaan perusopetuksen tuntimäärien lisäykset jätetään toteutettavaksi paikallisin päätöksin. Luku-, kirjoitus- ja laskutaidot sekä oppilaiden osaamisen muut perustaidot ja valmiudet eivät välttämättä parane pelkällä oppituntien määrän lisäämisellä, mikäli ei voida valtakunnallisen normiohjauksen avulla varmistua siitä, että tunnit yhdenmukaisesti ja tasa-arvoisesti kaikkialla kohdentuvat sinne, mikä eniten perustaitoja vahvistaa. Tämän lisäksi on tärkeää huolehtia siitä, että

Opetushallitus pystyy tarjoamaan muutokseen riittävää toimeenpanon tukea, jotta tunti- ja oppituntien tavoitteet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisinä riippumatta siitä, mille vuosiluokille ja millä tavoin tunnit paikallisesti ohjataan.

Onko tunti- ja oppituntien kohdentaminen eri vuosiluokille esitettyssä muodossa tarkoituksenmukainen?

Opetussuunnitelman perusteissa oppimäärän opetuksen tavoitteet on annettu vuosiluokkakokonaisuuksittain vuosiluokille 1–2, 3–6 ja 7–9. Paikallisessa opetussuunnitelmassa tavoitteet kohdennetaan vuosiluokittain kullekin vuosiluokalle. Tästä syystä paikallisten opetussuunnitelmien tavoitteet voivat eri vuosiluokkien osalta vaihdella suurestikin keskenään. Ilman tuntijakoasetukseen puuttumista ei ole mahdollista kohdentaa tunti- ja oppitunteja yksittäisille vuosiluokille.

Esitetty kahden vuosiviikkotunnin lisääminen äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineeseen vuosiluokille 1–2 tarjoaa enemmän aikaa oppia perustietoja ja -taitoja mahdollisimman oikea-aikaisesti. Lisätunnit on sijoitettu ehdotetussa tuntijaossa Opetushallituksen näkemyksen mukaan pääosin oikeaan paikkaan, koska juuri lukemisen ja kirjoittamisen taitojen vahvistaminen riittävän aikaisin tukee kaikkea myöhempää oppimista kaikissa oppiaineissa. Samalla voidaan tukea kielitietoisuuden opetuksen menetelmiä kaikessa opetuksessa.

Hyvän luku- ja kirjoitustaidon saavuttaminen edellyttää lukemiseen ja kirjoittamiseen sitoutumista, aktiivisuutta lukea ja kirjoittaa, mutta myös lukemisen harrastamista koulun ulkopuolella. Tutkimusten mukaan juuri vapaa-ajan lukeminen on viime vuosina vähentynyt, joten lukemiseen käytettävää aikaa on hyvä lisätä koulussa. Olennaista lukutaidon kehittämisessä on motivaatio harjoitella ja lukea säännöllisesti. Lukemaan opettamisessa tulee kiinnittää paljon huomiota sisäisen motivaation heräämiseen ja sen ylläpitämiseen erilaisin keinoin. Koulun alkaessa motivaatio koulunkäyntiin on yleensä hyvä, joten alkuvaiheessa lukutaito-opetuksen vahvistaminen tukee lukumotivaation ja kiinnostuksen heräämistä. Alkuportaattitutkimuksessa on havaittu eroja oppilaiden osaamisen ja motivaation kehittämisessä. Tutkimuksen mukaan noin kolmasosa koulun aloittavista oppilaista on sujuvia lukijoita, kolmasosa oppilaista pystyy lukemaan yksittäisiä sanoja ja kolmasosa ei osaa vielä lukea kokonaisia sanoja. Vaikka lapsen kielelliset valmiudet olisivat varhaislapsuudessa ikätovereita matalammalla tasolla, suurin osa saa lukutaidossa ikäryhmäänsä kiinni ensimmäisten kouluvuosien aikana. (Jyväskylän yliopisto, Alkuportaattitutkimus)

Tunti- ja oppituntien perusopetuksen alkuvaiheessa voi tukea myönteistä asennoitumista koulua ja koulunkäyntiä kohtaan. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että suomalaisoppilaiden suhtautuminen koulunkäyntiin ja eri oppiaineisiin on pääosin myönteistä ensimmäisten kouluvuosien aikana. Myöhemmin koulupolun aikana asenteet alkavat kuitenkin eriytyä ja motivaatio vähenee. Erityisesti on havaittu poikien asenteiden muuttuminen kielteisiksi. Myös lukemiseen ja oppimisen taitoihin liittyy eriytymistä, joten alkuopetuksessa motivaation luominen ja tukeminen on tärkeää.

Matematiikan opetuksen lisätunti kohdentuu esityksessä vuosiluokille 3-6. Lisätunti tulee hyödyntää tarkoituksenmukaisesti: lisäaika heikkojen oppilaiden tukemiseen on tärkeää, mutta samalla on muistettava myös taitavat oppilaat. Heidän motivaationsa ja kehittymisensä ei saa vaarantua. Matematiikan lisätunnin tulee hyödyttää kaikkia oppilaita opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti.

Muita huomioita esityksestä?

Koulun uudistamisen tulee perustua tutkimustietoon. Tämän esityksen osalta olisi tärkeää osoittaa tutkimusta siitä, miten tuntimäärän lisäyksen ansiosta saadaan vaikuttavuutta. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti marraskuussa 2016 Peruskoulufoorumin kehittämään suomalaista peruskoulua. Peruskoulufoorumi kokosi perusopetuksen toimijat ja yhteistyötahot yhteiseen visiointiin peruskoulun tulevaisuudesta. Yhteisen keskustelun ja ideoinnin kautta laadittu Tasa-arvoisen peruskoulun tulevaisuus -sitoumus linjaa peruskoulun kehittämisen tulevaisuuden tavoitteet ja toimet. Peruskoulufoorumi antoi suosituksensa vuonna 2018. Se totesi, että vahva perusosaaminen – luku-, kirjoitus- ja laskutaito, luo pohjan elinikäiselle oppimiselle. Sen mukaan koulun tuli kehittää ajattelun taitoja, vuorovaikutusta ja haasteiden sietämistä. Esiin nousivat hyvät johtaminen, selkeä arvopohja ja riittävät resurssit. Kiistatonta on, että koulussa on tärkeää perustaitojen, keskittymisen ja sinnikkyiden opettaminen. Aivoja aktivoi käsillä tekeminen ja toiminnallinen pedagogiikka: kynällä kirjoittaminen, piirtäminen, askartelu, yhdessä toimiminen.

Perusopetuslain 47 §:ssa todetaan, että perusopetuksen yhteydessä voidaan oppilaille järjestää kirjastotoimintaa, kerhotoimintaa ja muuta opetukseen läheisesti liittyvää toimintaa. Lisäksi perusopetuslain 8a-luvussa aamu- ja iltapäivätoiminnasta todetaan, että toiminnan tulee edistää lasten hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja lisätä osallisuutta. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvin) selvityksen mukaan yksittäisten oppilaiden välillä on suuria osaamiseroja ja kotitausta vaikuttaa oppilaan osaamiseen ja mahdollisuuksiin. Perusopetuksessa ei tällä hetkellä kyetä kuroma oppilaiden kotitaustasta johtuvia osaamisen eroja. Matalasti koulutettujen huoltajien lapsilla osaaminen on keskimäärin heikompaa kuin korkeammin koulutettujen huoltajien lapsilla. Sen vuoksi yhdenvertaisuuden ja perustaitojen oppimisen näkökulmasta on syytä harkita, millä perusopetusta tukevalla muulla toiminnalla ja oppimisen tuella on mahdollisuus edistää erilaisista taustoista tulevien oppilaiden sivistyksellisten oikeuksien toteutumista.

Lopuksi

Opetushallitus suhtautuu myönteisesti vuosiviikkotuntimäärien lisäämiseen äidinkielellä ja kirjallisuudessa sekä matematiikassa. Opetushallitus toteaa, että perusopetusta koskevien muutosten tulisi perustua tutkimustietoon ja esittää huolensa siitä, riittääkö pelkkä kahden oppiaineen vuosiviikkotuntien määrän lisääminen saavuttamaan tavoitteet suomalaisten oppimistulosten nostamisesta ja perustaitojen osaamisesta siten, että jokainen oppilas saavuttaa peruskoulusta riittävät perustiedot.

Opetushallitus pitää tärkeänä, että pelkän lukutaidon sijaan käytettäisiin käsitettä monilukutaito, joka paremmin kuvaa niitä moninaisia perustaitoja, joita tämän päivän lasten ja nuorten on hallittava selvittääkseen elämässä ja opinnoissa. Lisäksi Opetushallitus muistuttaa, että äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen eri oppimäärät on syytä ottaa muutoksessa huomioon.

Perusopetuksen ohjausjärjestelmän mukaan Opetushallitus antaa opetussuunnitelman perusteet, jossa tuodaan esille asiat, joista opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa paikallisessa opetussuunnitelmassa. Lausuttavana olevassa ehdotuksessa todetaan, että lisäykset jätetään toteutettavaksi paikallisin päätöksin. Opetushallitus toteaa, että oppilaiden yhdenvertaisuuden sekä tasa-arvoisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen kannalta olisi tärkeää varmistaa, että lisättävät vuosiviikkotunnit kohdistuvat opetuksen järjestäjästä riippumatta hallitusohjelman mukaisten tavoitteiden saavuttamiseen. Normitasolla yhdenvertaisuus voidaan varmistaa ainoastaan täsmentämällä opetussuunnitelman perusteissa luku-, kirjoitus- ja laskutaitoa edistävät tavoitteet. Muu tiedottaminen ja ohjaus on opetuksen järjestäjille vapaaehtoista. Opetushallitus pitää tärkeänä mahdollisuutta tarjota myös paikallisten toimintatapojen kehittämiseen riittävää toimeenpanon tukea.

Hänninen Lucina
Opetushallitus